

Jak pracovat s *Českým jazykovým atlasem*

Zjišťování generačních posunů v užívání nářečního lexika
Příloha 2

PhDr. Martina Ireinová, Ph.D.

ireinova@ujc.cas.cz

POKYNY PRO SEMINÁRNÍ PRÁCI

- Jak přepisovat nářeční nahrávky
- Jak vyhledávat v ČJA

Jak přepisovat nářeční nahrávky

Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů (1943; rozšířená verze 1951)

- podle výslovnosti odlišujeme znělé a neznělé souhlásky: *Než se vrátíš z práce.*
→ *Neš se vrátíš s práce. Když se vzpamatoval... → Gdiš se fspamatoval...*
- di, ti, ni → dī, tī, ňi: *ticho*
- dě, tě, ně → dē, tē, ňe: *něco*
- mě přepisujeme podle výslovnosti mňe, mje: *mňesto, mjesto*
- bě, pě, vě → bje, pje, vje: *bježí, vjeří, pješki*
- i-í, y-ý zachováváme v oblastech, kde se hlásky i/y odlišují ve výslovnosti (Valašsko, Slezsko), všude jinde píšeme jen i: *do Prahy → do Prahi*
- rozlišujeme dvojí l podle výslovnosti: l-ł, popř. l – obalované l (psáno jako u s obloučkem (viz snímek 17))
- ů → ú: *vúbec*
- široké e, o ve středomoravských nářečích označujeme jako e, o se stříškou (viz snímek 17)

Klávesové zkratky

- ě = AltGr+k
- ě = AltGr+l
- ě = e, pak Alt+812
- ě = E, pak Alt+812
- ō = o, pak Alt+812
- Ō = O, pak Alt+812
- ů = u, pak Alt+815
- Ů = U, pak Alt+815

*stačí dát vždy kurzor za písmeno a stisknout Alt+812,
takto lze opravit i obyčejný vokál na široký;
jde jen ve Wordu*

Jak přepisovat nářeční nahrávky

- **Důležité: přepisujeme přesně to, co slyšíme!**
- *čtiřka–štiřka–čtirka–štirka; jdu–du; jestli–jesli–jesi–esli, ještě–ešte–ešče; jinší–inší; sme–zme; gdibi–dibi; kratší–kračí; kterej–kerej; kvúli–kvuli–kuli; lepší–lepčí; ňejakí–nejakí–ňákí; vlastně–vlasně; fšak–šak; vždicki–dicki; přestáfka*
- nesrozumitelná místa = ... (+ do závorky napište: nesrozumitelné, smích, hluk apod.)
- Uvedte počáteční a konečná čas nahrávky, v případě delšího přepisu i další časy pro lepší orientaci ve zvukovém záznamu.
- Příklady nářečního přepisu najdete v *Dodatcích* (<https://cja.ujc.cas.cz/CJA-dodatky/>, s. 349n.), též v publikaci Lamprecht A. a kol.: *České nářeční texty* (Praha 1976).

Jak vyhledat lokalitu v ČJA

Najít lokalitu, kde bude proveden výzkum; pokud tato lokalita v ČJA uvedena není, najít v ČJA nejbližší obec (viz *Seznamy zkoumaných obcí*; <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/obce>).

Např. budete-li zkoumat v obci Hodov (okres Třebíč), v ČJA ji najdete pod č. 606;

budete-li zkoumat v obci Budišov, v ČJA ji nenajdete, zvolíte tedy nejbližší bod z ČJA, tj. v tomto případě opět bod 606.

Jak vyhledat nářeční výraz v ČJA (HTML verze: <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>)

Vyhledat v ČJA 1 mapu k příslušné položce:

ČESKÝ JAZYKOVÝ ATLAS

Položky Zobrazit heslo

ČJA

- [Verze atlasu k tisku](#)

Užitečné odkazy

- [Příruční slovník jazyka českého \(PSJČ\)](#)
- [Slovník spisovného jazyka českého \(SSJČ\)](#)
- [Slovník nářečí českého jazyka \(SNČJ\)](#)
- [Slovník pomístních jmen v Čechách \(SPJČ\)](#)
- [Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku \(SPJMS\)](#)

Jak vyhledat nářeční výraz v ČJA

(PDF verze: <https://cja.ujc.cas.cz/CJA1/>)

351		337	336
177	kouř — mapa s. 339		338
178	kominík — mapa s. 341		340
179	kosinka — mapa s. 343		340
180	koště — mapa s. 343		342
181	rozsvítit — mapa s. 345		342
182	louč — mapa s. 347		344
183	petrolej — mapa s. 340		346
184	vesnice — mapa s. 351	350	
185	bydlet — mapa s. 351		350
186	světnice — mapa s. 353		352
187	strop — mapa s. 355		354
188	dřevěná podlaha — mapa s. 357		354
189	šlapat — mapa s. 359		356
190/221.3	prkno — mapa s. 403		358
191	siň — mapa s. 361		360
192	zamknout — mapa s. 361		360
193/220.5	visací zámek — mapa s. 401		362
194/222.1	koupelna — mapa s. 403		362
195/222.2	vykoupat se — mapa s. 403		362
196	půda — mapa s. 365		363
197	sklep — mapa s. 367		364
198	obruč — mapa s. 367		364
199/221.1	sud — mapa s. 403		366
200	dužina — mapa s. 369		366

184
VESNICE

Po zobrazení najít na mapě nářeční výraz zachycený v dané lokalitě, např.:

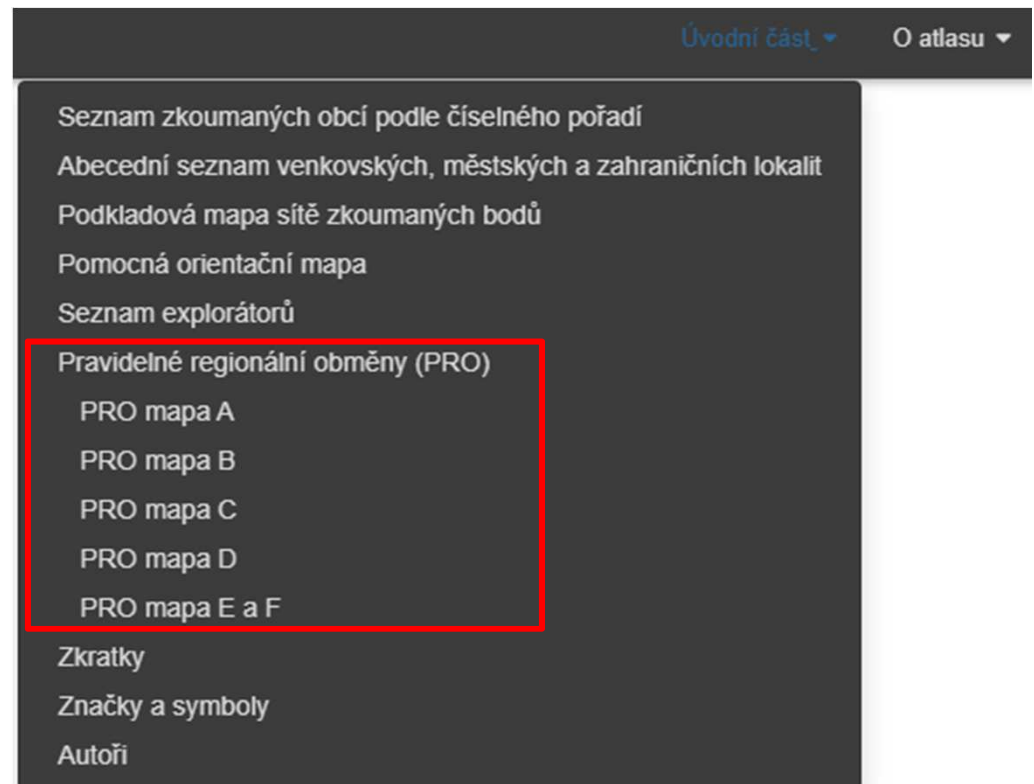
- pro b. 606 platí nápis v areálu ohraničeném izoglosou, tj. *d'edina* (na mapě jsou výrazy uvedeny zpravidla v pospisovnělé podobě; v dialektologickém přepisu jsou uvedeny v komentáři k mapě v oddíle 1);
- pro b. 133 platí kombinace nápisu a šrafy, tj. *vesnice* (nedubl. = nedubletní);
- pro b. 74 platí kombinace nápisu a značky, tj. *d'edina* a *vesnica* (k -a viz snímek 25);
- pro b. 91 neplatí nápis, ale pouze značka, tj. *vesnice*, značka má totiž znaménko pro nedubletnost, tj. malá čárka kolmá k vodorovné značce:

Důležité: komentář k mapě

Je nutné nahlédnout do odd. 1 komentáře!

Podtržení hlásek signalizuje, že tyto hlásky podléhají pravidelným regionálním obměnám (PRO).

K rekonstrukci zachycených podob nářečních výrazů slouží seznamy a mapy těchto obměn (PRO A–F).

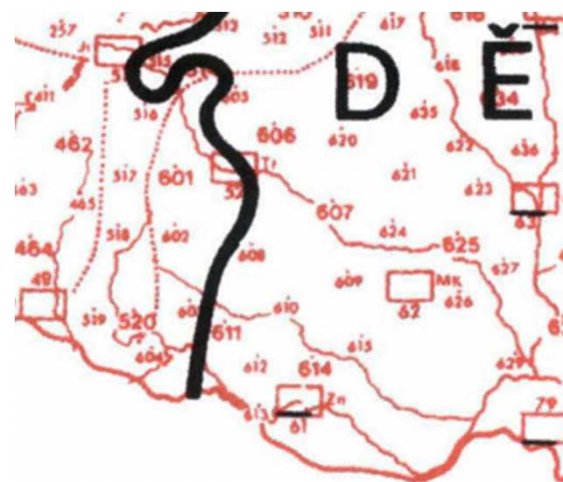
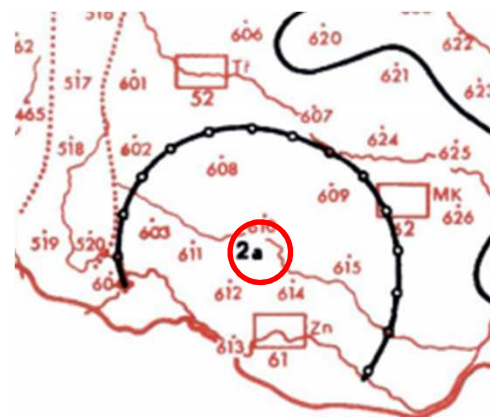
Viz <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>;
k dohledání též v úvodních částech PDF verze.

vesňice

- ňi = C2a (redukce)*

Zkoumáte-li v b. 603, bude podoba z ČJA *vesňǣce* (ǣ = šva, označuje redukovanou hlásku neurčité kvality, jako když vyslovíme samotnou hlásku: *ba, ca, da*).

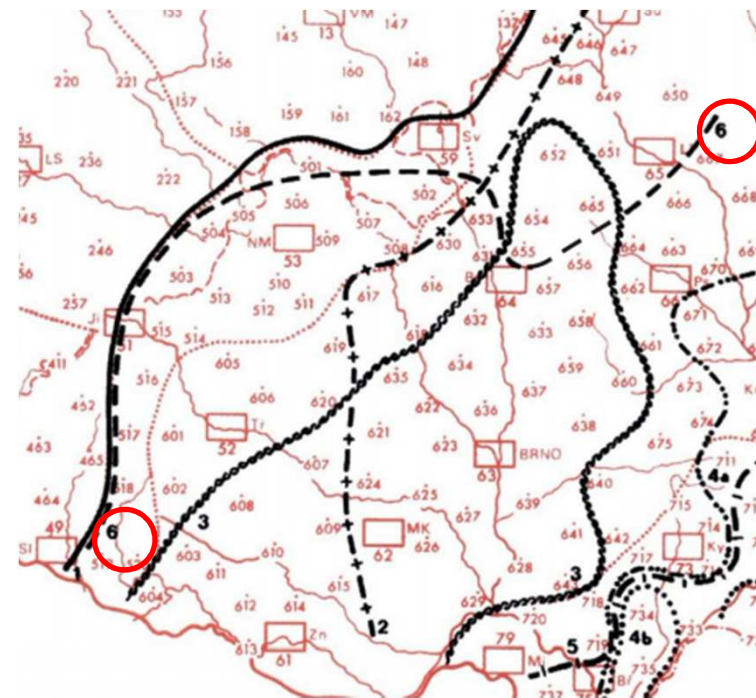
*Pozn.: Každá izoglosa PRO je v ČJA popsána (příklady, zeměpisný popis).

vesňice

- z izoglos uvedených v seznamu pro e vybrat tu, která platí pro lexém vesnice: E6 (přehláska 'a > 'e)

Západně od izoglosy E6 platí koncové *-e*, východně koncové *-a*. Zkoumáte-li např. v b. 517, 601, 602 bude podoba z ČJA *vesňica*.

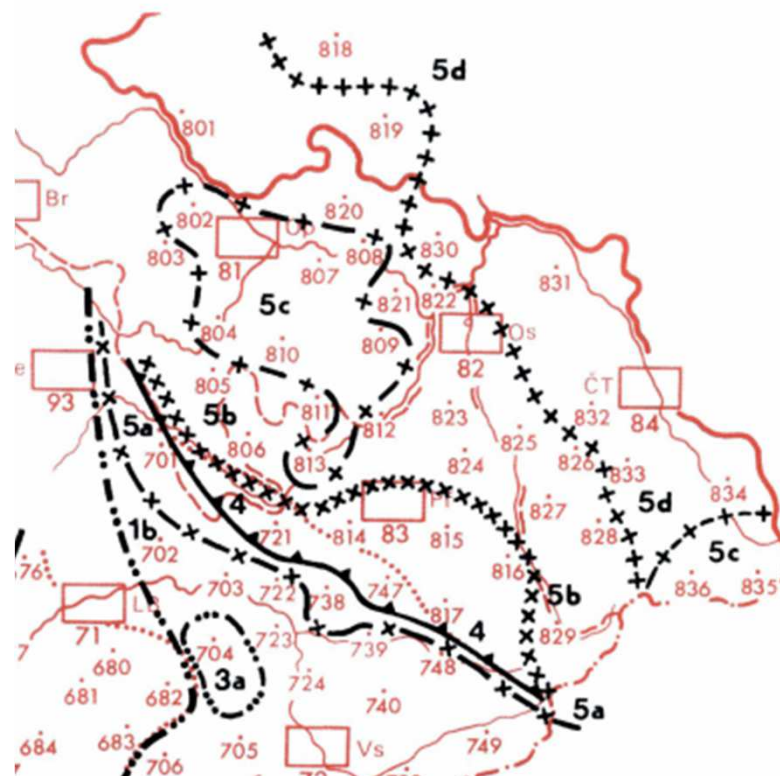
d'ed'ina

- d' = D5abcd (měkčení a asibilace)

Izoglosa D5b signalizuje podobu *dz'edz'ina*;

izoglosa D5c *džedžina*;

izoglosa D5d *džedžina* (a v b. 755 *dzedzina*).

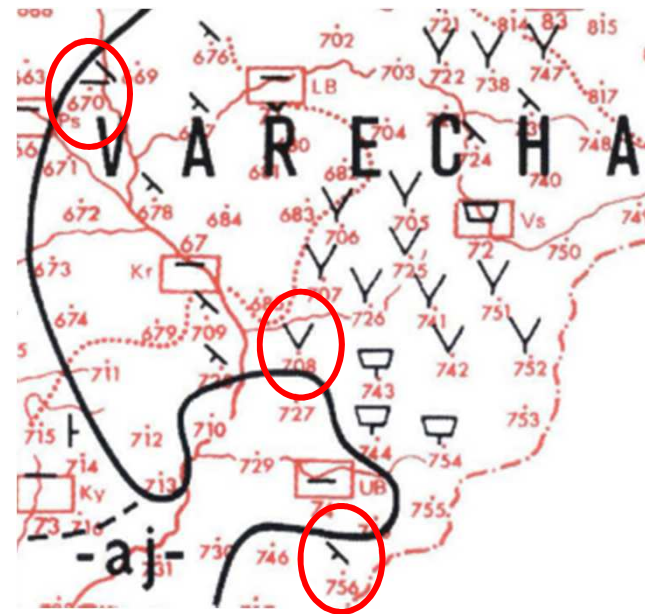
(vařaška 708)

V komentáři v odd. 1 je nutné ověřit, zda nejsou v závorkách uvedeny další nářeční varianty.

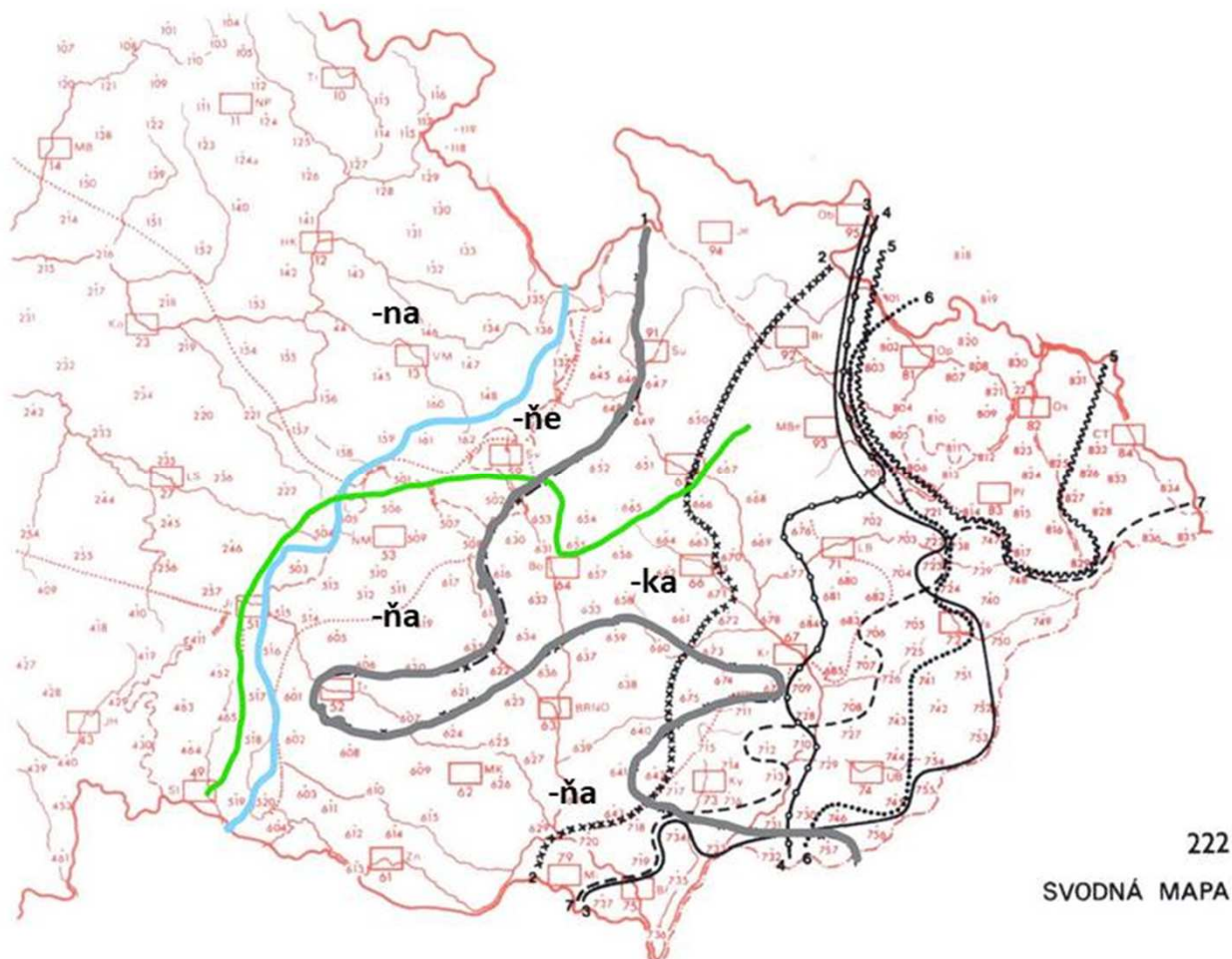
Např. zkoumáte-li v b. 708, u položky vařečka 1, 149 jej najdete v areálu *vařecha* s dubletní značkou *vařacha*, ale pozor v odd. 1M je v závorce uvedeno *vařaška*.

- pro b. 708 platí kombinace podob *vařecha* a *vařaška*

- pro b. 670: *vařecha*, *vařečka*, *vaříška*
- pro b. 756: *vareška* (nedubl. značka + PRO F4: ř x r)

Svodné mapy v ČJA – koupelna (1, 194/222.1)

- Nebudete-li si jisti dohledanou podobou (zejména při kombinaci s mapami PRO), napište nářeční výraz z ČJA do sloupce C s otazníkem.